

Livspusslet

Hur kan arbets- och familjeliv förenas?

Innehållsförteckning

1. Livspussel och jämställdhet	5
Förväntade roller spelar roll	5
Låga löner och pensioner	5
Småbarnspappors omfattande yrkesarbete	7
2. Föräldraskapets påverkan på kvinnors hälsa	7
Förväntningar leder till högre ambitioner och ökad stress	8
Skapa jämställda förväntningar i hem och skola	9
Stress kan orsaka depression, hjärtproblem och alkoholproblematik	9
Antalet arbetade timmar ökar hos både mammor och pappor	10
Myndigheter ska behandla mammor och pappor lika	10
Arbets- och övertidsarbete	10
Flexitid och arbete hemifrån	11
Det obetalda hemarbetet	12
Hushållsnära tjänster	12
Vård av anhöriga	13
3. Stöd till föräldrar minskar stress	14
Familjelots	14
Föräldrautbildning och kompisfamilj	15
4. Jämställt föräldraskap	15
Ekonomisk trygghet vid vård av barn	15
Föräldraförsäkringens syfte är ett delat föräldraskap	15
Ojämnt uttag av föräldraförsäkringen	16
Förläng den tillfälliga föräldrapenningen	16
Vikta dagar i föräldrapenningen	17
Höjning av taket inom föräldrapenningen	18
Jämställdhetsbonus för barnens rätt till båda föräldrarna	19
Vårnadsbidraget	19
Jämställt uttag av vårnadsbidraget	20
Barndagar	21
Kunskap och information	22
5. Barnomsorg	23
Barnomsorgspeng	23
Familjedaghem	23
Flerfamiljsystem	24

Barnomsorgsgarantin	24
6. Barnomsorg – även på obekväml arbetstid	25
Nattis	25
Delad arbetsdag	26
Göteborgsmoellen	26
7. Vikten av behovsanpassade lösningar	26
Företagarföräldrar	27
Ensamstående föräldrar	27
Föräldrar till barn med särskilda behov	28
8. Europas demografiska utmaning	29
Karriär eller familj	30
Andelen kvinnor på arbetsmarknaden	30
Verka för sysselsättning och nativitet	31
Jämställdhet skapar tillväxt	31
Initiativ för Europa	32
9. Sammanställning av åtgärdsförslag	33

Förord

Hur får man familj och arbetsliv att gå ihop? För många föräldrar känns det orimligt att hinna med både jobb, barn, partner, fritid, hem, farmor och det pusslas hit och dit i almanackan för att alla bitar ska ha sin plats. Fortfarande är det kvinnorna som tar det största ansvaret för att livspusslet ska gå ihop.

Kristdemokratiska kvinnoförbundet vill skapa ett jämställt samhälle där kvinnor inte behöver halka efter i arbetslivet på grund av att de har fött barn, och där män inte behöver halka efter i föräldrarollen.

Syftet med denna rapport är dels att bidra med ett kunskapsunderlag till kristdemokratisk politikutveckling och dels att skapa bättre förutsättningar för småbarnsföräldrar att få ihop sitt livspussel på ett jämställt sätt, till gagn för alla i familjen. Alla försäkringar och stöd som finns för barnfamiljer används genomgående i högre utsträckning av kvinnor än av män. Kvinnor tar ut mer föräldraledighet och arbetar mer deltid än män. De använder mer vårdbidrag, tillfällig föräldrapenning osv. Detta är tydliga strukturer som får negativa konsekvenser för kvinnors hälsa, yrkesliv, lön och pension. Strukturerna kan bara förändras med hjälp av nya attityder och kraftfulla politiska åtgärder och incitament.

Kristdemokraterna lyfter familjen som en viktig enhet i samhället. Dessvärre ställs ofta jämställdhet mot familjen, som om de inte går att förena. För Kristdemokratiska Kvinnoförbundet är det viktigt att inte ställa dessa två mot varandra. Läser man Kristdemokraternas principprogram framträder tydligt synen på vikten av att jämställdhet blir en självklarhet i familjen och att detta gynnar alla parter i familjen. Denna kunskap bör lyftas mer av hela vårt parti. Vi är övertygade om att jämställdhet är bra för hela familjen och att barn har rätt till båda sina föräldrar.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet har arbetat med denna rapport under 2008 och den 17 januari i år antog förbundsstyrelsen rapporten. Vi kanske uppfattas som mer radikala än partiet i våra förslag. Samtidigt vet vi att kristdemokrater i andra länder som Norge och Tyskland resonerar som vi gör i dessa frågor. För att familjen ska ha en framtid krävs det att jämställdhet blir naturligt i familjen. På så sätt kommer vi att kunna bevara familjen som en enhet i framtiden. Därför tycker vi att det är viktigt med jämställdhet som ett sätt att förebygga exempelvis skilsmässor som drabbar alla i familjen, särskilt barnen.

Kristdemokraterna förespråkar förändrade attityder och lagstiftning för att kvinnor och män ska dela det praktiska arbetet i hem, familj och samhälle. I principprogrammet betonas det att ”jämställdhet börjar i hemmet och att alla förslag måste analyseras utifrån ett jämställdhetsperspektiv”. Detta är en central utgångspunkt för denna rapport. Med konstruktiva åtgärdsförslag vill vi skapa ett pussel för föräldrar där alla bitar faller på plats och där alla familjemedlemmar mår bra.

Stockholm, januari 2009

DÉSIRÉE PETHRUS ENGSTRÖM
Förbundsordförande
Kristdemokratiska Kvinnoförbundet

ELLEN LARSSON
Politisk sekreterare

Kristdemokraternas syn på jämställdhet i familjen

Grunden för jämställdhet mellan kvinnor och män är alla människors lika värde. Kvinnor och män ska ha likvärdiga villkor, både formellt och informellt, för att kunna utveckla sin fulla potential. Jämställdhet är att båda könen får makt över sina liv, makt att forma sitt liv utifrån sina egna önskemål. Det är en viktig uppgift att undanröja traditionella föreställningar, fördomar, strukturer och juridiska hinder som försvårar och förhindrar jämställdhet mellan kvinnor och män. Detta gäller familjeliv, arbetsliv och samhällslivet i övrigt. Det handlar inte bara om lagstiftning utan även om opinionsbildning och attitydförändringar.

Jämställdhet börjar i hemmet och barnen lär sig tidigt av sina föräldrars könsroller. För att jämställdhet ska uppnås är det viktigt att både mans- och kvinnorollerna förändras och att kvinnor och män delar ansvaret och det praktiska arbetet i hem, familj och samhälle.

Jämställdhet är bra för barnen. Föräldrarna har lika stort ansvar för barnens välbefinnande. Båda föräldrarna har rätt och skyldighet att delta i barnens omvårdnad och fostran. Det offentliga stöd till barnfamiljer ska vara så utformat att det blir ekonomiskt möjligt för såväl kvinnor som män att prioritera tid med barnen. Kvinnans ställning på arbetsmarknaden förbättras om vård av barn blir båda föräldrarnas självklara val. Det är viktigt med opinionsbildning så att föräldraledighet för både män och kvinnor betraktas som utvecklande och kompetenshöjande för individen.

En förutsättning för att både kvinnor och män ska ha möjlighet att utvecklas i sin yrkesroll och samtidigt kunna fungera i den viktiga föräldrarollen är ett barnvänligt yrkesliv. Politiker, arbetsgivare och fackföreningar har ett gemensamt ansvar för detta. En viktig faktor är möjligheten att påverka arbetstidens omfattning och förläggning.

(Ur Kristdemokraternas principprogram, kap. 3, antaget vid rikstinget 2001)

1. Livspussel och jämställdhet

Begreppet ”Livspussel” har använts med flera olika betydelser under de senaste åren. Begreppet myntades som politiskt begrepp av TCO inför valrörelsen år 2002 och då framförallt med betydelsen att rent *praktiskt få ihop vardagen med både yrkesliv och familjeliv*.¹ Detta är den vida betydelse som läggs i begreppet livspussel även i denna rapport. Att livspussla handlar om att kunna kombinera föräldraskap och arbete utifrån ett begränsat tidsutrymme.

Begreppet jämställdhet används i denna rapport i enlighet med den åsiktsinriktning som regeringen har i sitt jämställdhetspolitiska arbete. Det övergripande målet för det arbetet är att kvinnor och män skall ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Ett av fyra delmål för regeringens jämställdhetsarbete är *en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor*.² Kristdemokraterna lyfter också, i sitt principprogram, vikten av att både man och kvinna har *rätt och skyldighet* att delta i barnens vård och fostran.³

Förväntade roller spelar roll

Sverige beskrivs ofta som världens mest jämställda land. Vid en första anblick ser det ut som om kvinnor och män har samma möjligheter att utbilda sig, yrkesarbeta och utvecklas på arbetsmarknaden. I verkligheten går vi ut i arbetslivet med olika förutsättningar. Generellt sett tar kvinnor ut mer av föräldraledighet och gör större uppehåll än män i sitt yrkesliv. Detta medför bland annat att kvinnor får sämre löneutveckling och karriärmöjligheter på arbetsmarknaden. Naturligtvis är det inte ett problem att kvinnor lägger tid på sina barn, utan snarare att män väljer att inte dela ansvaret på lika villkor.

De faktiska förhållandena, dvs. att kvinnor stannar hemma i större utsträckning än män, kan förstärka den traditionella bilden av att kvinnor har huvudansvar för barn och hem. Det finns också traditionella uppfattningar om att barn förhindrar möjligheten till ansvarstagande i yrkeslivet och att en av föräldrarna måste stanna hemma för att prioritera familj framför arbete. Denna person är oftast en kvinna.

Låga löner och pensioner

Undersökningar visar att föräldraskapet medför dramatiska löneskillnader mellan kvinnor och män.⁴ Strax innan trettioårsåldern, den ålder då många blir föräldrar, ökar inkomstgapet mellan kvinnor och män markant. Män får då i genomsnitt en kraftig inkomstökning till skillnad från kvinnor som inte påverkas mer än märkbart. Dessa inkomstskillnader består sedan fram till pensionering och resten av livet. Kvinnors deltidsarbete och stora uttag av

¹ TCO:s hemsida, nov 2008; http://www.tco.se/Templates/Page2_710.aspx

² Budgetproposition 2008/09:1, Utgiftsområde 13: Integration och jämställdhet, 5.3.

³ Kristdemokraternas principprogram, kap. 3, antaget vid rikstinget 2001.

⁴ TCO:s *Pappaindex 2007*, Nr 6, 2008.

föräldraledigheten har på så vis alltid sänkt kvinnors pensioner till nivåer långt under männens.⁵

Att kvinnor tar ut en längre föräldraledighet än män innebär att de inte har möjlighet till samma löneutveckling. I en undersökning anser 70 procent av de tillfrågade kvinnorna att barn påverkar deras möjligheter på arbetsmarknaden negativt.⁶ Ett jämnare uttag av föräldraledigheten skulle bidra till att minska lönegapet mellan kvinnor och män. Det nya pensionssystemet innebär dock att föräldrar kan tillgodoräkna sig pensionsgrundande belopp för så kallade "barnår". Eftersom pensionen påverkas av föräldraledighet och deltidsarbete har man på så vis pensionsrätt för "barnår", vilket är en ekonomisk kompensation. Beloppet ges under varje barns fyra första år men bara för ett barn i taget och för en förälder åt gången. Den förälder som tjänar minst får automatiskt pensionsrätten för barnår om inte föräldrarna önskar något annat.⁷

Det nya pensionssystemet gör det också möjligt att överföra den så kallade premiepensionen mellan makar så länge som de har barn som är under 12 år. På så vis kan de utjämna pensionerna mellan sig så att den med högst pension för över pengar till den med lägst pension. Detta görs dock först efter en aktiv begäran från makarna och fortfarande är det alltför få som känner till denna möjlighet.

Av jämställdhetsskäl föreslår Kristdemokratiska Kvinnoförbundet att situationen bör vara den omvända, dvs. att makarna automatiskt får en delad premiepension om de inte genom aktiv begäran önskar frångå denna regel.

Delad premiepension löser naturligtvis inte frågan om kvinnors låga löner. Kvinnor måste delta i arbetslivet i lika hög utsträckning som män för att ha samma löneutveckling. Även om kvinnor arbetar lika mycket som män och har samma kompetens så kvarstår en löneskillnad på ca 8 % som inte kan förklaras. Den handlar om diskriminering av kvinnor och uppstår på grund av att man inte har samma förväntningar på kvinnor som på män. Därför är det viktigt att fortsätta motverka diskriminering i arbetslivet och att jämställdhetslagen följs med regelbundna lönekartläggningar.

⁵ Normann, Göran, *Pensionssystemet för kvinnor och män – från 20 till 120 år! Kompensationskvoter, pensionsförmågenheter, pensionsutbyteskilar*. En rapport från projektet "Kvinnor, livsinkomster, pensioner" för Länsförsäkringars forskning och framtid, reviderad den 9 juli 2008.

⁶ TCO, *Föräldraskap och kön påverkar villkoren i arbetslivet*, 2002.

⁷ Försäkringskassans faktablad: *Barn och pensionsrätt*, 13 november 2008.

Paradoxen – Småbarnspappors omfattande yrkesarbete

En studie kring svenska företags attityder till mäns uttag av föräldraledighet visar att många motarbetas passivt eller aktivt av sina arbetsgivare.⁸ Av de undersökta företagen, inklusive stat och kommun, ställer sig endast 3 % positiva till att pappor tar ut föräldraledighet. Här måste stat och kommun tillsammans med privata arbetsgivare på allvar förändra synen på föräldraledighet. Dessa attityder hos arbetsgivarna måste förändras och agerandet mot kvinnor och män måste spegla ett framtidstänkande.

Män arbetar flest övertidstimmar just under de år som de är småbarnsföräldrar. Detta kan tyckas märkligt med tanke på att barn innebär mycket extra hemarbete och att pappornas tid tillsammans med barnen borde vara högt prioriterad. Småbarnspappors övertidsarbete förstärker bilden av att nyblivna pappor är pålitlig och närvarande arbetskraft medan nyblivna mammor inte är det. En så kallad ”barneffekt” bildas, vilket innebär att kvinnor arbetar mindre och män arbetar mer när de får barn. Detta påverkar också lönesättningen så att kvinnor som har barn får mindre lön per timme än kvinnor utan barn och att män med barn får mer lön per timme än män utan barn.⁹

Attitydförändringar är avgörande för en ökad jämställdhet i arbetslivet. Förväntningarna på kvinnors och mäns uttag av föräldraledigheten bidrar annars till en fortsatt ojämn fördelning av betalt respektive obetalt arbete. Delat ansvar för hem och barn är på så vis en förutsättning för ett jämställt arbetsliv och privatliv.

2. Föräldraskapets påverkan på kvinnors hälsa

De flesta barnfamiljer upplever att tiden tillsammans är en bristvara. Bland dem som har barn som bor hemma säger 40 procent att de skulle vilja tillbringa mycket mer tid med barnen.¹⁰ Enligt en Sifo-undersökning¹¹ ansåg en majoritet av de tillfrågade föräldrarna att vardagen är ganska eller mycket stressig. Småbarnsmammor är den grupp som lider mest av stress och sömnbrist, enligt TCO. Livspusslet är ett pusslande med tid. Det obetalda hemarbetet upptar en stor del av kvinnors tid och bidrar lätt till ökade upplevelser av stress. Forskning visar att en viss mängd hemarbete ger positiva resultat för hälsan. Blir hushållsarbetstiden för lång bidrar detta dock till negativa effekter på kvinnors psykiska välbefinnande.^{12 13}

⁸ Undersökningen genomfördes av Philip Hwang, professor i psykologi och Linda Haas, sociolog, Göteborgs universitet. I undersökningen deltog 200 av de största svenska företagen. Personalchefer och fackliga företrädare samt 900 fäder intervjuades.

⁹ Öfverberg, Ulf – Orpana, Lena, *Den dolda barneffekten*, TCO granskar nr 9, 2008

¹⁰ Arbetstidsundersökning gjord av Sifo på uppdrag av TCO.

¹¹ Gjord av Sifo på uppdrag av TCO.

¹² För olika metoder att mäta välbefinnande kopplat till betalt och obetalt arbete, se följande litteratur: Psykologisk ohälsa; Gähler & Rudolphi 2004, stress; MacDonald m.fl. 2005, depression; Bird 1999, Voydanoff & Donnelly 1999.

I Sverige utför kvinnor i genomsnitt tre gånger så mycket hushållsarbete som män. Kvinnor lägger mer tid på matlagning, inköp, städning och tvätt redan innan barnen föds men föräldraskapet medför att fördelningen av hushållsarbetet blir ännu mer ojämn. Majoriteten av svenska kvinnor lägger mellan 6 och 15 timmar i veckan på hushållsarbete samtidigt som majoriteten av svenska män lägger ner mellan 1 och 10 timmar i veckan på hushållsarbete.¹⁴

Kvinnor tar i princip på sig allt det nya extra hushållsarbetet som skapas när man får barn. Vad gäller män så är det bara de som har tagit ut föräldraledighet i mer än en månad som överhuvudtaget ökar sin insats i hushållsarbetet när de blir föräldrar.¹⁵ Detta gäller för Sverige såväl som för andra europeiska länder.¹⁶

Förväntningar leder till högre ambitioner och ökad stress

Att kvinnor förväntas ta ett större ansvar än män för familj och hem bidrar till att kvinnor känner större stress¹⁷ och tidspress.¹⁸ Upplevelsen av att inte hinna med allt man vill och förväntas hinna är betydligt större hos kvinnor. Höga förväntningar på ett välstädat hem, att barnen ska delta i organiserade fritidsaktiviteter eller att själv ha många projekt på gång är självklara attribut hos moderna människor. Dessa socialt formade förväntningar är så höga att tiden ofta upplevs som alltför begränsande.¹⁹

En förklaring till att skillnaden mellan kvinnors och mäns upplevda stress är så stor kan vara att mammor har mer omfattande ambitioner att ge barnen mycket tid och uppmärksamhet. Mammors syn på sin föräldraroll påverkas av den egna uppväxten. Många av dagens mödrar har haft egna mammor som har arbetat mindre än heltid eller inte alls. Detta skapar naturligtvis bilder av vad en mamma ska orka hinna med hos dagens heltidsarbetande kvinnor. Mammors syn på sitt ansvar påverkar i sin tur barnens förväntningar, vilket kan leda

¹³ Boye, Katarina, Happy hour? Studies on well-being and time spent on paid and unpaid work, Stockholm universitet, 2008.

¹⁴ Larsson, Jörgen, *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*, 2007.

¹⁵ Boye, Katarina, Happy hour? Studies on well-being and time spent on paid and unpaid work, Stockholm universitet, 2008.

¹⁶ Se exempelvis Baxter m.fl., *Life course transitions and housework: Marriage, parenthood and time on housework*, 2008; Gjerdingen & Center, *First-time parents' postpartum changes in employment, childcare, and housework responsibilities*, 2005; Sanchez & Thomson, *Becoming mothers and fathers: Parenthood, gender, and the division of labour*, 1997.

¹⁷ Begreppet stress kan definieras med att det avser ansträngande omständigheter som framkallar påfrestningar både fysiskt och psykiskt; ofta i samband med högt arbetstempo och tidspress, Nationalencyklopedins ordbok, 2003.

¹⁸ För denna rapportens beskrivningar av föräldrars tidspress hänvisas till Jörgen Larssons Jörgen doktorsavhandling; *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*, En forskningsrapport med analyser baserade på Statistiska Centralbyråns tidsdata, Göteborgs universitet, 2007.

¹⁹ Nowotny, H, *Time: The Modern and Postmodern Experience*, 1994.

till att barnen ställer högre krav på sina mammor än sina pappor. Om en mamma inte kan leva upp till förväntningarna som finns hos henne själv och hos andra bidrar detta med största sannolikhet till dåligt samvete och ökad stress.

Skapa jämställda förväntningar i hem och skola

Kristdemokraterna skriver i sitt principprogram: *”Jämställdhet börjar i hemmet och barnen lär sig tidigt av sina föräldrars könsroller.”* För att komma ifrån traditionella bilder av kvinnors och mäns roller måste pappor generellt sett börja ta ett större ansvar för hem och familj. En annan viktig åtgärd är att utbilda barn i jämställdhet för att motverka traditionella bilder av kvinnors och mäns möjligheter, rättigheter, skyldigheter och ansvar. Ett viktigt led i detta arbete är genuspedagoger i förskolor.

Begreppet genuspedagog är väletablerat och detta yrke handlar om att möjliggöra tjejers och killars lika möjligheter. Det handlar inte om att stöpa alla barn i samma form eller att tvinga tjejer att leka med bilar och killar att leka med dockor. Alla som arbetar med barn och ungdomar bör dock uppmärksammas på forskningen kring hur olika barn behandlas beroende på vilket kön de har. Myterna kring kvinnors och mäns roller avspeglar sig i barnomsorgen. Flickor får ofta bekräftelse när de tar ansvar och är ordentliga medan pojkar får bekräftelse för att de springer snabbt och är modiga. Detta begränsar barnens individuella utveckling.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att genuspedagoger ska finnas tillgängliga i varje kommun för kommunens barnomsorg. Dessa jämställdhetspedagoger ska kontinuerligt utbilda och hålla kontakt med barnomsorgspersonalen .

Stress kan orsaka depression, hjärtproblem och alkoholproblematik

Kvinnor upplever en mycket högre tidspress än män kopplad till det obetalda arbetet med barn och hem. Denna tidspress leder i många fall till en ökad stress och bidrar därmed också till en ökad stressrelaterad ohälsa. Stressen och ohälsan kan få allvarliga konsekvenser såsom exempelvis depression, utbrändhet, ätstörningar och hjärtinfarkt. Idag minskar antalet hjärtinfarkter bland män men ökar bland kvinnor. En av de tyngsta orsakerna till ökningen av akut hjärtinfarkt bland kvinnor är just stress. Karin Schenck-Gustafsson som är överläkare vid Karolinska universitetssjukhuset har uttryckt farhågor i den offentliga debatten om att hjärtinfarkt kommer att gå ner i åldrarna ytterligare och drabba yngre kvinnor i högre omfattning.²⁰ Hjärtinfarkt dödar fler kvinnor i Sverige än allt annat. Var tionde kvinna dör i hjärtinfarkt, vilket är cirka 5 000 varje år.²¹

Den stressrelaterade ohälsan leder många gånger till ett ökat alkoholintag hos kvinnor. Mellan åren 2003 och 2007 ökade antalet kvinnliga alkoholister i Sverige med 50 %.²² Detta

²⁰ <http://www.aftonbladet.se/kropphalsa/hjarta/article353539.ab>

²¹ Socialstyrelsen, *Hjärtinfarkter 1987-2006*, Sveriges officiella statistik, Hälsa och sjukdomar, 2008:13.

²² Folkhälsoinstitutet, Augusti 2008.

är alarmerande siffror som naturligtvis har en rad olika förklaringar och därför inte enbart kan kopplas till kvinnors upplevelser av stress. Det är dock viktigt att betona att alkohol upplevs ha en dämpande inverkan på stress och att svenskarna överlag dricker mer när de är stressade än när de känner sig harmoniska. Eftersom kvinnors barnafödande förskjuts till allt senare åldrar hinner ett större alkoholberoende dessutom utvecklas innan de föder barn jämfört med tidigare generationer där barnafödandet skedde i lägre åldrar.

Alkohol får dessutom större effekt och slår hårdare mot människor som är stressade. Kvinnor är känsligare än män för social stress. Kvinnor lider tre gånger större risk än män att hamna i klinisk depression till följd av livsstress och utbrändhet. Ett flertal studier har visat att kopplingen mellan alkohol och stress är starkare hos kvinnor än hos män.²³

Antalet arbetade timmar ökar hos både mammor och pappor

Människan är odelbar och tid och rum sätter gränser för våra liv. Frågan om vad som är orsaken till att stressen har ökat så kraftigt, de senaste decennierna, går delvis att koppla till ökande arbetstid. Generellt sett yrkesarbetar föräldrar tillsammans fler timmar än tidigare. Mammors förvärvsarbetsstid har ökat utan att kompenseras av att pappor har minskat sin arbetstid. De senaste 30 åren har den sammanlagda arbetstiden för en småbarnsmamma och en småbarnspappa ökat med ca tio timmar per vecka.²⁴ Naturligtvis implicerar detta konsekvenser både vad gäller barnens situation och möjligheten för föräldrar att klara av föräldraskapet på ett bra sätt.

Myndigheter ska behandla mammor och pappor lika

Det är viktigt att stat och myndigheter behandlar män och kvinnor som lika viktiga och fullvärdiga föräldrar. Här är olika attityder gentemot föräldrarna viktigt, men också formella dokument och förfaranden. Vid ansökan om föräldraledighet hos försäkringskassan behandlas mammor och pappor olika i dag. Kvinnan skrivs in som ett ärende men inte mannen. Kvinnan kan ansöka om sin ledighet i förväg medan mannen kan ansöka om sina pappadagar först när barnet är fött. Detta är små detaljer som kan spela roll för den enskildes känslor av fullvärdigt föräldraskap.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att försäkringskassan uppmärksammas på att kvinnor och män ska behandlas lika vid ansökan om föräldraledighet.

Arbetstid och övertidsarbete

Många småbarnsföräldrar säger sig vilja gå ner i arbetstid även om detta skulle innebära att de får sänkt lön. Ett sätt att minska tidspressen och stressen är just att gå ner i arbetstid och arbeta

²³ Red. Fahlke, Claudia - Melin, Ann-Gerd, *Riskbruk, missbruk och beroende – Forskning och vård – En rapport från Göteborgs universitet och Beroendekliniken vid Sahlgrenska universitetssjukhuset*, Kap. Söderpalm-Gordh, Anna, *Samband mellan stress och alkohol hos människa*, 2006-2007.

²⁴ Larsson, Jörgen, *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*, s. 7, 2007.

deltid. Alla föräldrar som har barn under åtta år har enligt lag²⁵ rätt att sänka arbetstiden till 75 procent. Denna möjlighet utnyttjar idag 25 procent av småbarnsmammorna och 6 procent av småbarnspapporna.²⁶ Majoriteten av dem som utnyttjar denna möjlighet är således kvinnor. 40 procent av småbarnsmammorna och 15 procent av småbarnspapporna säger sig vilja gå ner i arbetstid. Orsaken till att dessa föräldrar inte väljer att gå ner till deltid kan exempelvis vara ekonomiska eller praktiska. Här har arbetsgivare såväl som politiker en viktig roll att spela.

Analysen visar att tidspressen sjunker avsevärt i samband med färre antal arbetade timmar. På så vis är detta ett effektivt sätt att minska stressen och livspusselsproblematiken. 48 timmars arbetsvecka, eller en arbetsvecka bestående av fler timmar än så, är fem gånger vanligare bland pappor än bland mammor. En minskning av övertidsarbetet skulle därför inte bara minska tidspressen utan också bidra till att pappor skulle få bättre möjligheter att ta ansvar för hem och barn. Det är på så vis av största vikt att arbetsgivare ser till småbarnsföräldrars hälsa och verkar för ett minskat uttag av övertid.

Flexitid och arbete hemifrån

Det senaste årtiondet har arbetsmarknaden blivit mer flexibel och de traditionella regler och normer som definierar och styr arbete har blivit alltmer individ- och situationsanpassade.²⁷ Ökade möjligheter till flexitid och mobilitet i arbetslivet är två exempel på detta. Att kunna arbeta hemifrån en förmiddag eller anpassa sina tider efter barnens tider underlättar livspusslet. Arbetsgivare bör därför se över möjligheterna att erbjuda anställda ytterligare flexibilitet. Många arbetsplatser använder modellen "Tvättstugeschema" där man bokar sin arbetstid efter egna preferenser. Möjligheten till ett flexibelt arbetsliv ser dock helt olika ut för olika individer beroende på var man är anställd.

Att ta ut flexitid skapar utrymme för egen planering och ökar chanserna att kunna pussla ihop livets bitar, samtidigt som det inte per automatik bidrar till en bättre folkhälsa. Flexitid ställer också högre krav och ansvar på individen att planera det egna arbetet, vilket kan bidra till en ökad stress.²⁸ Flexibilitet och mobilitet innebär att man i större utsträckning själv definierar och lägger upp sitt arbete. Det är lättare att pressa sig att lägga ribban för högt och att alltid ta med sig arbetet hem. Många blir stressade av ansvaret och särskilt yngre kvinnor drabbas ofta av oro och ångest.²⁹ Det danska arbetsmiljöverkets forskningsöversikt från 2007 visar att ett ökat inflytande över arbetstiden inte nödvändigtvis minskar stressen

²⁵ Föräldraledighetslag, SFS 1995:584

²⁶ Larsson, Jörgen, *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*, 2007.

²⁷ Allvin m.fl., *Gränslöst arbete*, 2006.

²⁸ Senett, Richard, *The Corrosion of Character*, 1998.

²⁹ Aronsson, Gunnar, professor i psykologi vid Stockholms universitet, SVTs dokumentär om Livspusslet, 11 jan 2009.

över livspusslet. Flexitid bidrar till förbättringar av balansen mellan arbete och familjeliv, men kan inte kompensera långa och oregelbundna arbetstider.³⁰

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår ökade resurser till forskning för ökad kunskap kring flexitidens positiva respektive negativa inverkan på kvinnors hälsa.

Det obetalda hemarbetet

Hushållsnära tjänster är en hjälp för den som inte får ihop livspusslet. Att anställa någon som utför delar av allt det hemarbete som ska hinnas med är en värdefull tillgång för småbarnsföräldrar. Reformen skapar möjligheter att få vardagen att gå ihop rent praktiskt men bidrar också till en avlastning som minskar tidspressen. Om den insparade tiden inte läggs på arbete utan på vila eller tid med barnen bidrar detta till en minskad tidspress.³¹

Hushållsnära tjänster

Kristdemokratiska kvinnoförbundet har länge arbetat för en skattereduktion för den som anlitar någon för att utföra en hushållsnära tjänst. Alliansregeringen införde detta den 1 juli 2007.³² Skattereduktionen är 50 procent av arbetskostnaden inklusive moms (med ett maxbelopp på 50 000 kronor per år och person). Skattereduktionen ges bland annat för städarbete, matlagning, gräsklippning, läxläsning, barnpassning och tillsyn av person som behöver hjälp med promenader, bankbesök, besök på vårdcentral eller liknande.³³

Införandet av en skattereduktion i juli 2007 har bidragit till en omfattande tillväxt i branschen med allt fler kunder och jobb.³⁴ Många arbetslösa har kommit in i arbete tack vare de 10 000 nya jobb som har skapats inom tjänstesektorn. En marknad för nya småföretag har öppnats och detta är en marknad som många kvinnliga företagare och nya svenskar har visat ett stort intresse för.

Skattereduktionen har också underlättat möjligheten för kvinnor att gå från ett deltidsarbete till ett arbete på heltid inom dessa företag. Ett genomsnittsföretag har ökat antalet heltidsanställda från sju till elva personer samtidigt som antalet deltidsanställda har minskat från tio till sju. Mer än 52 000 personer ansökte om skattereduktion för hushållsnära tjänster under våren 2008 och branschorganisationen Almegas undersökningar visar att ca 184 000 hushåll köpte hushållsnära tjänster under 2008. Det behövs säkert fler insatser som

³⁰ Albertsen et.al., Lange och skæve arbejdstider – Kan oget indflydelse på arbejdstidens placering forbedre arbejde-privatlivsbalancen?, Tidsskrift for arbejdsliv 9(1), 2007.

³¹ Larsson, Jörgen, *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*, s. 8, 2007.

³² SKVM 2007:11, *Skatteverkets information om skattelättnader för hushållstjänster*, 2007.

³³ Lagen SFS 2007:346, *Lagen om skattereduktion för hushållsarbete*, 2008.

³⁴ Denna rapportens nulägesanalys kring hushållsnära tjänster baseras på rapporten *Hemservicebranschen – En mätning av utveckling och framtiden för hushållsnära tjänster*. Detta är en undersökning gjord av Demoskop på uppdrag av Almega Hemserviceföretagen, 2008.

kan vara ett stöd till familjer. Här behövs fler idéer. Exempelvis kan det som förr hette ”barnsamarit” som gick hem till sjuka barn, vara ett stöd för föräldrar med barn som ofta är sjuka och där man inte kan hitta lösningar via släkt och vänner.

För att underlätta föräldrars livspussel föreslår Kristdemokratiska Kvinnoförbundet en analys och översyn av vilka ytterligare tjänster som vore möjliga att inkludera inom ramen för hushållsnära tjänster för att stötta familjer.

Vård av anhöriga

Anhöriga står för 70 procent av den totala hjälpen till personer över 75 år som bor hemma.³⁵ Att regelbundet vårda anhöriga är en faktor som bidrar till tidspress. Anhörigvård innebär oftast att man hjälper föräldrar och svärföräldrar på olika sätt. Vård av anhöriga utförs oftare av kvinnor än av män. Undersökningar visar att personer som har hemmavarande barn och som regelbundet ger anhörighjälp är en särskilt tidsbelastad samhällsgrupp.

Medelålders kvinnor som vårdar en närstående anhörig flera gånger i veckan befinner sig ofta utanför arbetskraften.³⁶ Ett sådant samband mellan förvärvsarbete och omfattningen av anhörigvård finns inte alls för män. Enligt en intervjuundersökning från 2002/2003 fanns det 60 000 kvinnor och 20 000 män i förvärvsaktiv ålder i Sverige som antingen arbetade deltid eller inte arbetade alls på grund av anhörigvård.³⁷ Detta visar att kvinnor oftare än män prioriterar anhörigvård framför yrkesliv, vilket drabbar dem i form av sämre lön, pension och karriärmöjligheter.

Män behöver ta ett större ansvar vad gäller vård av anhöriga. Det måste också bli ekonomiskt och praktiskt möjligt att vara ledig från arbetet om någonting händer ens föräldrar och anhöriga behövs. Idag kan den som har en sjuk anhörig få så kallad närståendepenning för att vårda den sjuke under högst 60 dagar. För att sådan ersättning ska betalas ut måste dock sjukdomstillståndet vara ”ett påtagligt hot mot den sjukas liv”.

För att kunna lösa livspusslet bör det vara möjligt att få viss ledighet för vård av anhöriga. På samma vis som man i dag kan ta ut så kallade vaf-dagar för vård av barn bör man också kunna ta ut vaf-dagar för vård av förälder. Den som har en anställning ska inte behöva ta semester för att då och då stödja sina äldre föräldrar när de blir sjuka, eller behöver stöd exempelvis vid besök på akutmottagning eller vårdcentral. Det är dock viktigt att dessa vaf-dagar inte bidrar till att fler kvinnor försvinner från arbetsmarknaden. Därför bör antalet vaf-dagar vara begränsat exempelvis till 10 dagar per år och person.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att regeringen tillsätter en utredning som utreder möjligheten att införa 10 vaf-dagar per år och person.

³⁵ Ds 2008:18; Stöd till anhöriga som vårdar och stödjer närstående, 2008.

³⁶ Marta Szebehely, professor i socialt arbete vid Stockholms universitet, Valfärd Nr 2 2008.

³⁷ ULF 2002–03, Valfärd Nr 2 2008

3. Stöd till föräldrar minskar stress

Familjelots

Nyblivna föräldrar känner sig ofta osäkra i sin nya livssituation. Hur tar man egentligen hand om ett litet barn och hur ska man få vardagen att fungera? Många kvinnor drabbas av depression några dagar efter förlossningen och det är då vanligt med sömnsvårigheter, utmattnings- och orolighet. Många föräldrar har svårt att hantera det nya och stora ansvaret för barnets liv. Även om man inte har allvarliga problem kan det vara skönt att ha andra föräldrar som är i samma situation eller erfarna föräldrar att tala med kring den nya upplevelsen. I dag bor många vuxna långt ifrån sina egna föräldrar och stat, kommun och landsting kan fylla en viktig funktion när det gäller att stötta familjer. Familjer måste kunna få samtalsstöd genom exempelvis föräldragrupper och öppna förskolan. Det måste finnas en person som kan svara på frågor och som kan lotsa vidare föräldrar till rätt stödverksamhet inom kommunen.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att familjelotsar införs och blir tillgängliga i varje kommun. Familjelotsarna ska organisera och samordna kommunens olika typer av stöd och grupper för föräldrar i olika livssituationer.

Föräldrautbildning och kompisfamilj

En annan satsning som bör uppmuntras är folkhälsoinstitutets stöd till föräldrautbildning som "Familjeverkstaden" som genomförs i form av studiecirkel med hjälp av studieförbunden. Utbildningsmaterialet är till för föräldrar som har barn mellan 3 och 12 år och syftar till att föräldrar får analysera och utveckla sitt föräldraskap. Denna typ av verksamhet bör uppmärksammas och spridas till fler kommuner. Alla kommuner bör ta stort ansvar för att nyblivna föräldrar ska känna sig trygga i föräldrarollen. Om det inte finns föräldragrupper, självhjälsgrupper, studiecirkel för föräldrar, kompisfamiljer, öppen förskola eller andra sammanhang där föräldrar får möjlighet att utbyta erfarenheter bör kommunen initiera någon sådan form av verksamhet.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att Sveriges kommuner och landsting (SKL) genomför en översyn av föräldrautbildningsverksamhet och föräldrastöd i landets alla kommuner. De kommuner som har bristande stöd till föräldrar bör sedan uppmuntras att utveckla detta.

Många föräldrar bor i dag långt ifrån sina egna föräldrar och kan känna en stor otrygghet kring hur man ska hantera barnet och sin nya livssituation. Samtidigt finns kanske familjer vars barn växt upp och som kan tänka sig ställa upp som stöd och rådgivare till familjer som önskar en vuxenkontakt/bollplank i frågor och funderingar kring barnuppfostran och relationer i familjen. Någon form av frivilliga "kompisfamiljer" kan växa fram.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att kommuner uppmuntrar initiativ från frivilliga vuxna som vill bli ”kompisfamiljer”.

4. Jämställt föräldraskap

En människas liv är starkt påverkat av barndomstiden. Att erbjuda barn en kärleksfull och trygg miljö är nödvändigt för att barnet ska kunna ha en god hälsa genom livet. All familjepolitik måste därför utgå ifrån ett värdeorienterat perspektiv där stor hänsyn tas till barnets behov av trygghet och kärlek. Ett sådant perspektiv bygger på att föräldrar har möjlighet och tid att fylla detta behov. Föräldrar är oundgängliga för ett barn och varje barn har rätt att få spendera tid med sina föräldrar.

Många barn har alldeles för lite vuxenkontakt och många föräldrar upplever att de inte har tillräckligt med tid för sina barn. Omsorgen tar naturligtvis mycket tid i anspråk. I dagens hastigt ihoppusslade tillvaro skapas få tillfällen för att utveckla djupare och stabila relationer mellan barn och föräldrar. I ett sådant pusslande måste varje barn få sina behov tillgodosedda. Familjer ser olika ut och fungerar på olika sätt. Detta kräver föräldraledighet och barnomsorg som består av många alternativ. De första åren genomgår barnet en anknytningsfas och det är då av största vikt att barnet har ett fåtal vårdare/trygga vuxna omkring sig.

Ekonomisk trygghet vid vård av barn

Föräldraförsäkringen fyller en viktig funktion eftersom den ger föräldrar en ekonomisk grundtrygghet. Föräldrars möjligheter till ledighet skapas bland annat med hjälp av ekonomiska ersättningar³⁸ såsom havandeskapspenning, föräldrapenning vid barnets födelse, tillfällig föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning i samband med barns födelse eller adoption, garantidagar, tillfällig föräldrapenning vid vård av sjukt barn, rätt att gå ner i arbetstid, samt vårdnadsbidrag. Föräldrapenningen kan som mest betalas ut i 480 dagar. Den betalas ut i 390 dagar med ersättning motsvarande förälderns sjukpenninggrundande inkomst (80% av inkomsten upp till det så kallade taket). Utöver de 390 dagarna kan en förälder vara hemma med sitt barn i ytterligare 90 dagar (så kallade garantidagar) med den lägsta ersättningsnivån, 180 kronor per dag (lika för alla). För föräldrar som har låg eller ingen inkomst alls, betalas de 390 dagarna ut enligt en grundersättning på 180 kronor/dag, vilket innebär 5400 kronor i månaden.

Föräldraförsäkringens syfte är ett delat föräldraskap

1974 införde Sverige föräldraförsäkringen. År 1980 tog kvinnor ut 95 % av det totala antalet dagar medan män tog ut 5 %. 1995 infördes regelförändringar som innebar att 30 dagar i försäkringen inte kunde överlåtas till den andra föräldern. År 2002 ändrades antalet viktiga dagar till 60 dagar för respektive förälder. Under år 2003 tog kvinnor ut 83 % medan män tog ut 17 % av föräldrapenningen. Av de 630 000 föräldrar som tog emot föräldrapenning under

³⁸ För mer detaljerade beskrivningar av dessa ersättningar och föräldraförsäkringen i sin helhet, se SOU 2005:73, *Reformerad föräldraförsäkring – Kärlek, omvårdnad, trygghet*.

år 2007 var 56 procent kvinnor och 44 procent män. Männens andel av utbetalda dagar 2007 var 20,8 procent trots att de tilldelats 50 procent av försäkringen.

Föräldraförsäkringen är delad i två delar. Detta är helt i enlighet med EU:s föräldraledighetsdirektiv.³⁹ Vi har dock valt att låta dagar överlåtas mellan föräldrar. Frågan är om så var tanken med EU direktivet? I dag har man således rätt att överlåta en stor del av ledigheten och försäkringen till varandra, och generellt sett överlåter män merparten av ledigheten till kvinnor. En fråga som behöver diskuteras i sammanhanget är hur mycket av sitt föräldraansvar man ska kunna överlåta till den andre föräldern? Är det försvarbart att överlåta sitt föräldraskap?

Ojämnt uttag av föräldraförsäkringen

I dag, år 2008, är det fortfarande kvinnor som utnyttjar den största delen av föräldraledigheten och som gör mest uppehåll i sitt yrkesliv. Även om många par har ambitionen att dela lika på föräldraansvaret blir det oftast kvinnorna som drar det tyngsta lasset och tar ut mest ledighet. Kvinnor nyttjar också föräldrapenningen i form av deltidsdagar i högre utsträckning än män samt förlänger oftare ledigheten genom att inte ta full ersättning för alla dagar.⁴⁰ Trots ett ökat uttag är ökningstakten för svenska mäns uttag av föräldraledigheten fortfarande alltför långsam och har nu börjat plana ut. TCO:s pappaindex för 2007 visar att papporna ökar sitt uttag av föräldraledighet för nionde året i rad samtidigt som ökningstakten verkar minska betydligt.⁴¹ Med nuvarande ökningstakt kommer kvinnor och män att dela föräldraledigheten lika först om 210 år, dvs. år 2218.

Enligt TCO:s pappaindex tar 60 procent av männen inte ut någon föräldrapenning alls under barnets första år och detta måste betraktas som problematiskt utifrån ett barnperspektiv. Risken är stor att det under första året etableras en situation där mammor tar huvudansvaret för hem och barn och att denna fördelning av arbete sedan består när föräldrarna har börjat arbeta igen. Män som tar praktiskt föräldraansvar och är hemma i större utsträckning får närmare relationer till sina barn och barnen får närmare relationer till sina pappor. Detta ansvar måste finnas redan när barnen är små.

Förläng den tillfälliga föräldrapenningen, dvs. ”pappadagarna”

I samband med barns födelse har pappan eller barnets andra förälder rätt till tillfällig föräldrapenning under 10 dagar per barn när han eller hon avstår från förvärvsarbete. Idag tar många män, men långt ifrån alla, ut de 10 dagar med tillfällig föräldrapenning som ges som ekonomisk ersättning vid barnets födelse. År 2007 tog drygt 76 procent av papporna eller den andre föräldern ut de 10 dagarna.⁴² Den tillfälliga föräldrapenningen vid barns födelse är en

³⁹ Se proposition 1997/98:81, Föräldraledighetsdirektivets genomförande i Sverige.

⁴⁰ SOU 2005:73, *Reformerad föräldraförsäkring – Kärlek, omvårdnad, trygghet*.

⁴¹ TCO:s Pappaindex 2007, Nr 6, 2008. Indexet är en sammanvägning av pappors andel av samtliga uttagna föräldradagar och andelen män av de föräldralediga.

⁴² Försäkringskassan, *Socialförsäkringen i siffror*, 2008.

inarbetad form av föräldraledighet som därför med jämställdhetsfördel kan förlängas ytterligare. Barn behöver sina pappor och incitament för att öka pappors uttag av föräldraledighet måste diskuteras. Ett förhöjt tryck på män att stanna hemma med sina barn kan vara nödvändigt för att skapa jämställdhet i arbets- och familjelivet.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att den tillfälliga föräldrapenningen, dvs. de så kallade ”pappadagarna”, vid barnets födsel förlängs från 10 till 30 dagar.

Detta innebär en längre tid av gemensamt föräldraskap, vilket kommer att bidra till en ökad känsla av delaktighet och ansvar hos pappor samt skapa bättre förutsättningar och incitament för ett fortsatt delat uttag av föräldraledigheten.

Sverige ger föräldrar många goda förutsättningar när det gäller tillgång till barnomsorg, ledighetsregler, föräldraförsäkring etc. Det är dock viktigt att poängtera att föräldrar fortfarande önskar mer tid tillsammans med sina barn. Detta önskemål bör gås till mötes samtidigt som det ska ställas krav på deltagande från båda föräldrarna. Naturligtvis är det ett fritt val att tacka nej till ersättningar och på så vis har föräldrar alltid ett fritt val. Om barn ska få tillgång till båda sina föräldrar måste politiken dock bidra med att skapa ekonomiska incitament för detta.

Vikta dagar i föräldrapenningen

Svenska pappor har haft möjlighet att ta ut föräldraledighet i drygt 30 år och trenden är att pappor hela tiden har ökat sitt uttag av föräldraledigheten, förmodligen beroende på de vikta dagarna i föräldrapenningen. De svenska papporna tar nu ut 21 procent av föräldradagarna medan finska, danska och norska män tar ut mellan 6 och 11 procent.⁴³ Isländska män tar ut 33 %, vilket beror på att den isländska föräldraledigheten är tredelad med en tredjedel avsatt för respektive förälder och en tredjedel som kan överlåtas. Att isländska män tar ut sin tredjedel visar att ekonomiska incitament har stark påverkan på hur föräldrar tar ut ersättningen i föräldraförsäkringen.

Barn behöver lära känna båda sina föräldrar. Kristdemokraterna betonar i principprogrammet att barnet har rätt till båda sina föräldrar. I programmet poängteras det också att *kvinnans ställning på arbetsmarknaden förbättras om vård av barn blir båda föräldrarnas självklara val* och att *båda föräldrarna har rätt och skyldighet att delta i barnens omvårdnad och fostran*.⁴⁴ 1995 beslöts att en månad inte kunde överlåtas och år 2000, dvs. fem år senare, ytterligare en månad. 60 dagar av den svenska föräldrapenningen är idag reserverade för vardera föräldern och kan därför inte överlåtas.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet slog under sina årskonferenser 2004 och 2005 fast linjen om att antalet reserverade dagar bör höjas ytterligare en månad, dvs. till 3 månader av sammanlagt 13. Vi ser en tydlig effekt av att mäns ansvar ökar i takt med antalet reserverade dagar. Därför är det rimligt att man åtminstone vart femte år går vidare med en ny

⁴³ Nordisk statistisk årsbok, 2008.

⁴⁴ Kristdemokraternas principprogram, antaget vid rikstinget 2001.

”pappamånad” om vi inte ska få vänta till år 2218 på pappornas lika ansvar för sitt föräldraskap. Tydligt är att papporna svarat på ekonomiska incitament. Att höja antalet vikta dagar i den svenska föräldrapenningen från 60 till 90 dagar kommer med största sannolikhet att innebära att föräldrar delar ansvaret för hem och barn mer lika. En av de viktigaste slutsatserna i den statliga utredningsanalys av föräldraförsäkringen som presenterades år 2005 är att attitydförändringar inte nödvändigtvis leder till förändringar av beteende. Föräldrars jämställda attityder till föräldraledighet innebär alltså inte att de agerar i enlighet med denna attityd:

”Den kunskap som finns i dessa frågor ger goda skäl att tro att en ökad individualisering av föräldraförsäkringen utan möjlighet att överlåta dagar till den andra föräldern kommer att leda till ett ändrat beteende vilket i sin tur på sikt bidrar till ett verkligt jämställt föräldraskap.”⁴⁵

Detta är frågor som skulle kunna sättas i motsats till familjers valfrihet samtidigt som det är just familjen som värnas. Kristdemokraterna har en uttalad ambition om att föräldrarna har ett delat ansvar att ta hand om sina barn. Ingen kan tvinga föräldrar att ta ut sin föräldraledighet, därmed finns en valfrihet. Det är dock viktigt att erbjudandet uppmuntrar till ett jämnt uttag. Förslaget kan tyckas kontroversiellt men betraktas som en självklarhet för allt fler i Sverige såväl som i övriga Europa. Norska och tyska kristdemokrater går i dag i just denna riktning eftersom de vill ha en modern och jämställd familjepolitik. Om Kristdemokraterna ska kunna värna familjen måste män uppmuntras i sitt föräldraskap.

Höjning av taket inom föräldrapenningen

Det är viktigt att stödja och uppmuntra de föräldrar som vill dela föräldrapenningen jämställt men som väljer att inte göra det på grund av ekonomiska skäl. Detta görs bäst genom att de ekonomiska hinder som finns undanröjs. Föräldrapenningen som ges i dag utgör 77,6 procent av den förälderns lön. Det finns dock ett tak för den sjukpenninggrundande inkomsten som är 10 prisbasbelopp. Taket är en årsinkomst på 410 000 kronor år 2008, vilket innebär ca 34 168 kronor i månaden. Den som har en högre lön än så får inte högre föräldrapenning. TCO har i flera undersökningar visat att män ser taknivån i föräldraförsäkringen som det stora hindret för att inte ta ut mer ledighet. Män tjänar generellt sett mer än kvinnor och det kan vara ekonomiskt svårt för många familjer att låta pappan vara föräldraledig under en längre tidsperiod. Vi tror inte att detta är avgörande för flertalet, men man bör försöka undanröja all möjliga hinder om statens finanser så tillåter.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet förslår därför att taket inom föräldrapenningen höjs från nuvarande 10 till 11 prisbasbelopp.

Detta skulle innebära att fler föräldrar får råd att dela föräldrapenningen lika istället för att den som har högst lön måste fortsätta att arbeta och inte kan ta ut föräldrapenning. På så sätt kan

⁴⁵ SOU 2005:73, *Reformerad föräldraförsäkring – Kärlek, omvårdnad, trygghet*, s.315.

valmöjligheterna från ekonomisk utgångspunkt öka för föräldrarna att fördela föräldraledigheten mer lika.

Det är dock viktigt att betona att det inte handlar om att ”locka” männen till att ta sitt ansvar. Sådan fokusering i debatten är olycklig eftersom det låter som att föräldraskapet är ett frivilligt erbjudande för män medan det är obligatoriskt för kvinnor. Så är naturligtvis inte fallet. Kvinnor och män har samma ansvar och skyldigheter för och gentemot sina barn och det är hög tid att männens ansvar yttrar sig i praktisk handling.

Problemet är inte enbart att ersättningen i föräldraförsäkringen är så låg att familjer inte anser sig ha råd att låta mannen vara föräldraledig, utan de låga kvinnolönerna. Insatser av alla slag bör därför inriktas på att driva upp kvinnors löner. Om den som har högst lön fortsätter att arbeta och den med låg lön slutar att arbeta permanentas ojämsställda löneskillnader.

Jämställdhetsbonus för barnens rätt till båda föräldrarna

Föräldrar som inte tar ut sin del av föräldraförsäkringen hänvisar ofta till ekonomiska argument. Eftersom män generellt sett har högre lön än kvinnor förlorar en genomsnittsfamilj mer pengar när pappan tar ut ledighet.

Regeringen införde en jämställdhetsbonus den 1 juli år 2008 som för både mammor och pappor att ta ett aktivt ansvar för barnen under föräldraledigheten. Bonusen ger en skattelättnad på maximalt 3000 kronor i månaden för arbetande föräldrar. Denna ersättning ges som en kreditering av skattekontot. Hur stor bonusen blir styrs av i vilken utsträckning föräldrarna delar på föräldraförsäkringen. Jämställdhetsbonusen förstärker också motiven för den förälder som är hemma längst att återgå till arbete. Bonusen är en viktig åtgärd på vägen mot ökad jämställdhet eftersom den belönar ett jämnare uttag av föräldraledigheten och bidrar till att stärka kvinnors förankring i yrkeslivet. Detta är ett sätt att undanröja strukturer som försvårar jämställdhet mellan kvinnor och män och således helt i linje med Kristdemokraternas principprogram:

”Det är en viktig uppgift att undanröja traditionella föreställningar, fördomar, strukturer och juridiska hinder som försvårar och förhindrar jämställdhet mellan kvinnor och män. Detta gäller familjeliv, arbetsliv och samhällslivet i övrigt”.⁴⁶

Dagens föräldraförsäkring är tydlig med att hälften av dagarna ges till vardera föräldern. En jämställdhetsbonus är ett viktigt ekonomiskt instrument som signalerar att det är mer lönsamt att bete sig på ett visst sätt. Samtidigt bevaras barnfamiljers möjlighet till flexibilitet och möjlighet att själva planera föräldraledigheten som de vill.

Vårdnadsbidraget

Den 1 juli 2008 förverkligade regeringen kristdemokraternas förslag om ett kommunalt vårdnadsbidrag. Syftet med denna reform var att skapa valfrihet för föräldrar.

⁴⁶ Kristdemokraternas principprogram, antaget vid rikstinget 2001.

Vårdnadsbidraget innebär att kommuner har rätt att införa ett skattefritt bidrag på max 3000 kronor per månad till föräldrar som har barn i åldern 1-3 år. Bidraget trappas av mot användande av offentligt finansierad barnomsorg och det ska vara möjligt att kombinera vårdnadsbidraget med yrkesliv. Man behöver alltså inte sluta arbeta utan kan använda pengarna till annan person som vårdar barnet, exempelvis barnets morfar och mormor. Om man däremot använder förskola på heltid kan man inte ta ut något vårdnadsbidrag. I Ledighetslagen beskrivs det hur man kan kombinera arbete med vårdnadsbidrag.

När föräldraförsäkringen är slut upplever många föräldrar att det är för tidigt för dagis/förskola. Ett barn som är ett år har fortfarande inte kommit in i den fas där det blir mer utåtriktat och vill ha kontakt med fler barn. Vårdnadsbidraget är bara till för åren då barnet är 1-3, vilket sammanlagt innebär 2 år. Under denna tid i barnets liv krävs det att de vuxna runt barnet inte är för många om den empatiska förmågan hos barnet ska utvecklas. Det krävs också trygghet för att kunna knyta an. Därför bör samhället uppmuntra båda föräldrarna att vara mycket med sitt barn och vårdnadsbidraget skapar en sådan möjlighet.

Med vårdnadsbidraget kan man som förälder tillbringa mer tid med barnen exempelvis genom att ha barnen deltid på förskola och samtidigt få del av vårdnadsbidraget. Med hjälp av bidraget kan man också välja att förlänga föräldraledigheten eller gå ner i arbetstid. Denna reform har på så vis gett föräldrar möjligheten att skapa individuella lösningar på sina livspussel. Eftersom barnomsorg är en kommunal angelägenhet bygger föräldrars möjlighet att nyttja bidraget på att den enskilda kommunen fattar ett beslut om att införa vårdnadsbidrag.

Jämställt uttag av vårdnadsbidraget

Vårdnadsbidraget är på samma vis som föräldraförsäkringen en förmån som är avsedd att utnyttjas lika mycket av män som av kvinnor. Det är viktigt att vårdnadsbidraget inte bidrar till att försämra jämställdheten. I Norge och Finland finns vårdnadsbidrag som liknar det svenska och där tas ca 95 % av ledigheten ut av kvinnor. Det är angeläget att vi inte får en sådan sned fördelning även i Sverige. Norge och Finland har dock inte en lika utbyggd barnomsorg eller lika låga avgifter inom förskolan som Sverige och det är därför svårt att förutse konsekvenserna för Sverige genom att utgå från situationen i Finland och Norge. I Sverige kan man inte heller kombinera vårdnadsbidraget med försörjningsstöd av olika slag.

Tillsammans med vårdnadsbidraget införde regeringen jämställdhetsbonusen som beskrivits tidigare i denna rapport. Tanken är att bonusen ska utgöra en morot för ett jämställt uttag av ledigheten. Det är dock viktigt att följa utvecklingen av vårdnadsbidragets effekter på jämställdheten. Kristdemokratiska Kvinnoförbundet arbetar för olika lösningar på livspusslet och vårdnadsbidraget är en sådan lösning. Det finns dock andra lösningar som är än mer optimala för att uppnå både jämställdhet och ett barnvänligt familj- och arbetsliv. Det är ännu svårt att fullt ut bedöma konsekvenserna av införandet av vårdnadsbidraget eftersom det ännu är oklart hur många kommuner som kommer att införa bidraget och i hur stor utsträckning det kommer att utnyttjas.

Det kvarstår också ännu svårigheter att uppskatta vårdnadsbidragets konsekvenser på jämställdhetsområdet. Jämställdhetsbonusen kan dock ge positiva effekter och leda till ett jämnare uttag av föräldraledigheten. Målsättningen är att både mammor och pappor ska

kunna arbeta samtidigt som de har barn, men målsättningen är också att båda två ska kunna vara hemma med sina barn. Det gynnar alla parter; barnet, föräldrarna och samhället.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att regeringen via socialstyrelsen eller annan instans utvärderar alla familjerelaterade ekonomiska ersättningar årligen utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Barndagar

Barn behöver sina föräldrar och föräldrarna behöver ges tid tillsammans med sina barn. Detta gäller även när barnen har blivit något äldre. Barnen behöver umgås med sina föräldrar regelbundet även när föräldraförsäkringens 13 månader är slut.

För några år sedan föreslog Kristdemokraterna att föräldrar skulle kunna ta ut så kallade barndagar.⁴⁷ Nu lägger Kvinnoförbundet ett nytt förslag om barndagar. Detta förslag innebär att vårdnadshavare till barn som är mellan 1-3 år får 100 barndagar var att ta ut som hel, tre fjärdedels, halv, en fjärdedels eller en åttondels dag. Barndagarna ska ta ut vid där föräldraförsäkringen slutar och ersätta de 90 garantidagarna i föräldraförsäkringen.

Föräldraförsäkringen kan på så vis förlängas. Varje förälder kan sammanlagt ta ut maximalt en dag i veckan. Denna dag utbetalas ekonomisk ersättning motsvarande föräldrapenningen. Barndagarna fördelas så att varje enskild förälder får 100 dagar och dessa dagar ska inte kunna överlåtas till den andre föräldern. Om dagarna inte tas ut innan barnet har fyllt 3 år fryser de inne. En ensam vårdnadshavare får 200 barndagar totalt på två år. Barndagsersättningen ska räknas som skattepliktig inkomst och vara pensionsgrundande.

Syftet med barndagar är att föräldrarna ges ekonomisk möjlighet att spendera mer tid med barnen när de är små samtidigt som föräldrarna inte behöver ställa sig utanför arbetsmarknaden. Syftet är också att på ett flexibelt sätt tillfredsställa föräldrars skiftande önskemål kring barnomsorg. Med förslaget ges föräldrarna stor beslutsmakt över stödet. Om båda föräldrarna tar ut varsin dag i veckan behöver barnet bara vara i barnomsorgen tre dagar i veckan och får möjlighet att spendera mer tid tillsammans med sina föräldrar. På så sätt kan anknytningen till båda föräldrarna stödjas. För barnets del innebär det mindre tid på förskolan och mer tid tillsammans med föräldrarna. Vi tror att alla i familjen mår bra av reformen och att tidspressen kraftigt minskar. Rätten att vara ledig finns redan i lagen med möjlighet att arbeta 75% tills barnet fyllt 8 år.

Förslaget ger föräldrarna möjlighet att tillbringa mer tid med barnen samtidigt som de inte rycks ur arbetslivet. Förslaget innebär också att barndagarna inte sprids ut på alltför många år utan att de istället kan användas koncentrerat under en tid när barnet fortfarande är starkt beroende av sina föräldrar. Barndagar ska inte kunna tas ut samtidigt som vårdnadsbidraget utan bör betraktas som en alternativ lösning. Fördelen med förslaget i förhållande till vårdnadsbidraget är att det ger en bättre ersättning som är statlig och därför kan utnyttjas oavsett var man bor. Det är också ett förslag i enlighet med arbetslinjen eftersom

⁴⁷ Kristdemokraterna, Familjepolitiskt handlingsprogram, 2004.

bidraget håller kvar föräldrarna i arbetslivet. Samtidigt ges de möjlighet att gå ner i arbetstid utan att förlora så stor del av inkomsten för att tillbringa mer tid tillsammans med sina barn. Om föräldern har kvar dagar från tidigare föräldraförsäkringsdagar, dvs. de 13 månaderna kan man kombinera barndagarna med dessa. Men för att behålla sin SIG, sjukpenninggrundande inkomst måste man dock ta ut 5 av 7 dagar med föräldrapenning under barnets första år.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att barndagar införs och ersätter de 90 garantidagarna. Föräldrar till barn i åldern 1-3 år får 100 barndagar att ta ut som hel, tre fjärdedels, halv, en fjärdedels eller en åttondels dag. Ersättningen motsvarar föräldrapenningen. Man får endast ta ut sammanlagt en dag per vecka (ca 50 dagar per år). Dessa dagar kan inte överlåtas till den andre föräldern. Den som är ensam som vårdnadshavare får själv använda alla de 200 barndagarna. På detta sätt minskar tidspressen hos föräldern, barnets tid i barnomsorg och barnet får anknytningstid med båda sina föräldrar.

Kunskap och information

Naturligtvis finns det många förklaringar till den ojämna fördelningen av föräldraledigheten. Traditionella roller och attityder bland både kvinnor och män har betydelse och måste förändras. Tillgången på information och kunskap kan också spela en viktig roll i sammanhanget.

Idag anordnar försäkringskassan informationsträffar om föräldraförsäkringen för blivande föräldrar. Syftet är att upplysa om de olika möjligheterna till ersättningar vid ledighet och därefter får föräldrarna själva välja och planera sitt föräldraskap. Effekterna av dessa träffar har inte kunnat mätas, men det har visat sig att det är svårt att nå ut med informationen till föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk. En annan åtgärd som försäkringskassan initierat är att skicka påminnelsebrev till dem som inte tar ut alla sina dagar av föräldrapenningen. Detta gäller ca 400 000 män och 50 000 kvinnor per år. Detta brev får effekten att papporna i genomsnitt tar ut en dag till.⁴⁸

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att försäkringskassan tilldelas 10 miljoner kronor för att under tre år arbeta med informationsspridning och utbildning huvudsakligen gentemot nyblivna föräldrar kring föräldrapenningens regler och möjligheter till ett jämställt föräldraskap.

Försäkringskassan bör få i uppdrag att samordna och utvärdera informationssatsningen med syftet att föräldrar ska dela mer lika på föräldraledigheten. Informationssatsningen bör styras av tydliga och mätbara mål och försäkringskassan måste kunna mäta effekterna av den genomförda insatsen. Försäkringskassan bör verka för att olika relevanta aktörer hjälps åt med

⁴⁸ Riksförsäkringsverket redovisar 2004:3: *Effekter av Pappabrevet – En utvärdering av RFV:s och FK:s informationskampanj.*

arbetet.

Mödravårdscentraler och barnavårdscentraler har en viktig roll att spela vad gäller den information om föräldraskap och föräldraledighet som ges till blivande och nyblivna föräldrar. Det är viktigt att informationen också finns tillgänglig på olika språk för att så många som möjligt ska kunna ta del av informationen.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att försäkringskassan får i uppdrag att genomföra informationssatsningar kring föräldraledighet och föräldraskap med särskild hänsyn till nya svenskars språkkunskaper.

5. Barnomsorg

Föräldrar behöver känna trygghet i att det finns väl fungerande förskola i kommunen när barnet behöver det. Det är dock viktigt att det även finns annan typ av barnomsorg att välja på än den kommunala förskolan. Alla barn trivs inte i förskolan och barnomsorgen måste därför bestå av flera olika alternativ.

Barnomsorgspeng

Regeringen har för avsikt att införa en så kallad barnomsorgspeng från och med den 1 juli 2009.⁴⁹ Detta innebär att kommunerna blir skyldiga att ge bidrag till enskilda familjedaghem, flerfamiljssystem och andra pedagogiska verksamhetsformer. Varje familj får själva tillgång till de resurser som kommunerna tidigare har använt för att bekosta barnomsorgsplatsen till barnet. Föräldrarna kommer nu att kunna köpa sin barnomsorgsplats i den kommunala förskolan eller någon annanstans.

Detta förslag öppnar möjligheten till fler individuella och behovsanpassade lösningar på livspusslet. Kommuner blir skyldiga att lämna bidrag till enskild förskoleverksamhet och skolbarnomsorg även när den enskilda verksamheten bedrivs i andra former än som förskola eller fritidshem. Sådan verksamhet måste dock uppfylla krav på kvalitet och öppenhet. Barnomsorgspengen innebär inte nödvändigtvis att alla familjers tidsproblematik löser sig men förslaget skapar både flexibilitet och valfrihet för föräldrar och därmed ökar möjligheten att pussla ihop livspusslet.

Familjedaghem

Frågan om barnomsorg måste betraktas ur barnets perspektiv. Ett barn måste ha en trygg omsorg när föräldrarna arbetar. Det är också viktigt att ett barn inte har alltför många vuxna omkring sig, utan ett fåtal personer som skapar trygghet. Framförallt gäller detta de yngsta barnen. Barn är olika och behöver därför erbjudas olika lösningar vad gäller barnomsorg.

Ett alternativ till förskola är familjedaghemmen som är barnomsorg hemma hos en dagbarnvårdare. Många föräldrar uppskattar denna form eftersom miljön blir hemlik och eftersom barngruppen oftast inte är särskilt stor. Trots populariteten och

⁴⁹ Ds 2008:56, Barnomsorgspeng och allmän förskola även för treåringar.

kostnadseffektiviteten har familjedaghemmen hittills fått ett begränsat stöd av politiker och under senare år har hemmen gradvis blivit en mindre betydelsefull omsorgsform. Kristdemokratiska Kvinnoförbundet anser att det är en barnomsorgsform som behöver uppmärksammas och uppvärderas på det kommunala planet.

Flerfamiljssystem

Ett annat alternativ till förskola är att kommunen erbjuder två eller tre familjer att dela på omsorgen om varandras barn i hemmet/hemmen. Föräldrarna bestämmer sig tillsammans och kontaktar därefter kommunen som anställer en barnskötare. Antalet barn beror på hur många barn familjerna har men det bör vara minst tre barn och föräldrarna bestämmer själva hemma hos vem barnen ska vara. Familjerna planerar och förbereder maten, samt löser vikariefrågan om barnskötaren blir sjuk. Föräldrarna betalar samma avgift som gäller för förskolan och maxtaxan gäller. Ersättning utgår också för mat och förbrukningsvaror. Flerfamiljssystemet är en trygg och långsiktig lösning av barnomsorgen som har tillämpats i Stockholm kommun under många år men marknadsförts dåligt till andra kommuner.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår nu att alla kommuner ska se över möjligheterna att erbjuda flerfamiljssystem och familjedaghem för de familjer som önskar detta.

Barnomsorgsgarantin

Barnombudsmannen har tagit upp frågan om barnomsorg på obekvämt arbetstid och anser att kommunerna bör vara skyldiga att erbjuda detta.⁵⁰ Ett sådant krav bör inte betraktas som en inskränkning av det kommunala självstyret utan snarare som ett förslag för ”barnets bästa” och en förstärkning av arbetslinjen, jämställdheten och livskvalitén. Om man vill att alla ska kunna arbeta så måste barnomsorgsgarantin gälla för alla barnfamiljer. Det finns all anledning att nu ta ett helhetsgrepp i denna fråga så att likhetsprincipen få råda. Barnomsorgsgarantin bör gälla alla föräldrar oavsett arbetstid, och föräldrar ska tillsammans med kommunen kunna hitta lösningar som utgår från barnets bästa.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att det tydliggörs i skollagen att kommunerna åläggs att erbjuda barnomsorg på obekvämt arbetstid antingen i hemmet eller genom nattöppna förskolor för de föräldrar som har yrken som kräver denna omsorgsform ska kunna förvärvsarbeta.

Enligt skollagen ska kommuner erbjuda barnomsorgsplatser ”utan oskäligt dröjsmål”, dvs. inom tre till fyra månader. För att lagens intentioner ska kunna uppfyllas kan det finnas behov av ekonomiska incitament som styr kommunen att faktiskt uppfylla sitt åtagande.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att barnomsorgsgarantin, som innebär att barnet

⁵⁰ Barnombudsmannens årsrapport 2007, Stockholm.

ska få omsorg inom fyra månader, skärps genom att kommuner som inte kan uppfylla detta blir skyldiga att ge föräldrarna ekonomisk kompensation.

När barnet är 1 år gammalt vill många föräldrar att barnet ska kunna få en omsorgsplats inom kommunens barnomsorg. Dagens skollag nämner ingenting om när föräldrar ska kunna ställa sitt barn i kö till barnomsorgen och olika regler gäller i olika kommuner. I vissa kommuner får barnet ställa sig i kö när det är 8 månader och i vissa kommuner inte förrän barnet är 1 år. Därefter har kommunen enligt garantin 4 månader på sig att ordna en plats. Detta kan skapa arbetsmässiga och ekonomiska problem för föräldrarna.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att barn ska kunna ställas i kö till barnomsorgen när barnet är 8 månader för att ha möjlighet att få en plats när barnet är 12 månader.

6. Barnomsorg – även på obekväm arbetstid

Att arbeta skift eller natt är inte alltid det lättaste när man har barn och frågan om barnomsorg under natt och på obekväma arbetstider har diskuterats länge inom svensk politik. Skollagen är otydlig i detta avseende och konstaterar endast att:

”Förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall tillhandahållas i den omfattning det behövs med hänsyn till föräldrars förvärvsarbete eller studier eller barnets eget behov”⁵¹

När det gäller att erbjuda barnomsorg på obekväm arbetstid så har kommunerna tolkat lagtexten olika. För ett par år sedan slog dock regeringsrätten fast att kommunerna inte är skyldiga att erbjuda barnomsorg på obekväm arbetstid. Skollagskommittén slog därefter fast att det är önskvärt att kommuner erbjuder barnomsorg på obekväm arbetstid men att detta inte ska vara en skyldighet. Kommunernas flexibilitet när det gäller att hitta olika lösningar för varje enskilt barn och familjesituation är inte alltid tillräcklig. Många kommuner har exempelvis bristande resurser att sätta in när det gäller barnomsorg på natten.

”Nattis”

”Nattis” kan underlätta situationen för de föräldrar som måste arbeta på obekväm arbetstid. Flertalet kommuner erbjuder i dag ”Nattis” eller familjedaghem på natten för de föräldrar och barn som har det behovet. För att få ta del av sådan omsorg bör man kunna visa upp intyg från arbetsgivare om att denna typ av barnomsorg är nödvändig för att föräldern ska kunna utföra sitt arbete. Ofta rör det sig om ett enstaka antal barn i varje kommun. Det finns dock ett antal kommuner som inte erbjuder fullgoda möjligheter för familjer där föräldrarna arbetar på obekväm arbetstid. Skolverkets rapport från 2003 visar att några av de svenska kommunerna, som inte erbjuder sådan omsorg, hänvisar till att det inte är lagstadgat. Att familjers

⁵¹ Skollag 1985:1100, 2 kapitlet §6

möjligheter till barnomsorg på obekvämlig arbetstid är starkt beroende av vilken kommun de är bosatta i är mycket olyckligt och skulle kunna åtgärdas med hjälp av tydligare lagstiftning.

Delad arbetsdag

Föräldrar som har en så kallad ”delad arbetsdag”, exempelvis skådespelare och musiker, har inte mycket hjälp av ”Nattis” eftersom de inte behöver omsorg på natten. Delad arbetsdag innebär att man repeterar på dagen, är ledig några timmar och sedan återgår till arbetet och föreställningen på kvällen. Att arbeta delad arbetsdag är en förutsättning för att kunna verka i vissa yrken. I dessa familjer är behovet av kompletterande omsorg på kvällstid en nödvändighet. För denna grupp finns det i regel inga fungerande kommunala barnomsorgslösningar och för dem räcker barnomsorgsavgiften troligtvis ändå inte till en helt individuell lösning i dagsläget. Det är viktigt att undvika att barn utsätts för otrygga förhållanden och får flytta runt provisoriskt hos vänner och släktingar. Permanenta lösningar är tryggare för barnet.

Föräldrar med delad arbetsdag ska inte behöva säga upp sig på grund av att de inte kan lösa barnomsorgen. I ett sådant läge riskerar de också att förlora sin A-kassa eftersom en person utan ordnad barnomsorg för sina barn inte anses stå till arbetsmarknadens förfogande. Kristdemokratiska Kvinnoförbundet anser att kommuner bör vara skyldiga att erbjuda föräldrar med delad arbetsdag behovsspecifik barnomsorg. Dessa föräldrar bör få stöd i form av individuella lösningar.

Göteborgsmodellen

Göteborgs kommun lyfts ofta fram som en mönsterkommun när det gäller barnomsorg. I de flesta stadsdelar erbjuds barn ordinarie förskola på dagtid kombinerat med en ”barnomsorg i hemmet”, vilket innebär att någon kommer hem till familjen på kvällen för att lägga barnet och som går när föräldrarna kommer hem. En sådan person är ofta en före detta förskollärare som har gått ner i arbetstid. Denna form av barnomsorg används av föräldrar med delad arbetsdag.

I Göteborg har man också arbetat fram riktlinjer för hur man kan bedöma vem som får ta del av barnomsorg på obekvämlig arbetstid. Ett krav som ställs är exempelvis ett intyg från föräldrarnas arbetsgivare. Detta intyg ska styrka att yrkets art och karaktär innebär att arbetstiden måste läggas på kvällar, nätter eller helger. Föräldern bör också vara skyldig att anmäla eventuella förändringar av arbetstiden till kommunen.

7. Vikten av behovsanpassade lösningar

Familjer ser olika ut och har olika förutsättningar att få ihop livspusslet. För en del familjer är det mer problematiskt än för andra. Det är viktigt ta hänsyn till de specifika behov som kan uppstå och familjer som är särskilt utsatta kan ha behov av specifika politiska lösningar.

Företagarföräldrar

En stor anledning till varför kvinnor och män ofta ställer sig tveksamma till att starta egen verksamhet är bristen på tid. En kanske godtycklig, men vanligt förekommande, uppfattning är att män tar sig den tid som företaget kräver. Kvinnor kan oftast inte med samma självklarhet satsa all den tid som företaget kräver utan har ett outtalat ansvar för hem och barn som gör att det känns omöjligt att driva egen verksamhet. Jämställdhet i familjen blir på så vis en viktig politisk fråga för att öka andelen kvinnor bland företagare. Kvinnor måste också uppmuntras att starta företag trots den upplevda tidsbristen. Många kvinnor driver i dag företag på deltid och har sitt kontor i hemmet. Detta tyder på att det finns en önskan och vilja hos många kvinnor men att tidsbristen och ansvaret för hem och barn gör det svårt att satsa fullt ut.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet verkar för att flexibiliteten inom barnomsorgen ökar så att arbetsliv och egenföretagande enklare går att förena med föräldraskap.

Ekonomiska svårigheter och socialförsäkringssystem som inte är anpassade efter företagares arbetssituation kan vara en viktig förklaringsfaktor till varför kvinnor få kvinnor startar företag. Exempelvis baseras föräldraförsäkringen på årsinkomsten. Under de första åren som småföretagare görs många investeringar och det kan vara svårt att ta ut en lön som motsvarar det arbete man skulle ha fått som anställd. Kostnaden för att stanna hemma från arbetet med ett sjukt barn blir därför hög. Detta gör att många kvinnor väljer barn istället för att starta företag eftersom det upplevs vara ett alltför stort ekonomiskt risktagande att både ha barn och företag. Egenföretagare har fasta kostnader även vid sjukdom eller föräldraledighet, vilket kan bli ett orosmoment exempelvis när barnen blir sjuka.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att regeringen initierar en översyn av socialförsäkringsvillkoren och hur dessa bättre kan anpassas efter småbarnsföräldrar som också är företagares situation.

Ensamstående föräldrar

De ensamstående föräldrarna utgör en stor och växande grupp. Barn har rätt till en vardaglig kontakt med båda sina föräldrar, även om föräldrarna inte bor tillsammans. De allra flesta av de ensamstående familjerna består av mammor med barn. Att vara ensamstående förälder innebär att pusslandet med tiden blir en extra svår utmaning. Studier⁵² visar att ensamstående mammor upplever större tidspress än samboende föräldrar. Detta gäller inte för ensamstående pappor. En typisk ensamstående förälder är fortfarande en kvinna även om växelvis boende ökar. I statistiken syns bara den förälder som barnet är skriven hos och ca 80 procent av dessa boföräldrar är ensamstående mammor. Detta motsvarar 256 295 hushåll i Sverige.⁵³

⁵² Larsson, Jörgen, *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*, s. 44-45, 2007.

⁵³ Sveriges Makalösa Föräldrar, *Vi vill också ha rättvisa och flexibilitet – en rapport om arbetsmarknad och barnomsorg för ensamstående föräldrar av Sveriges makalösa föräldrar*, 2007.

Barn till föräldrar med ensam vårdnad är en särskilt utsatt grupp som ofta lever under mer sårbara förhållanden än barn i familjer där föräldrarna har gemensam vårdnad. Dessa familjer har generellt sett också ett mer begränsat socialt kontaktnät än andra familjer. För att kunna få ihop livspusslet bör ensamstående erbjudas möjligheter att få stöd och avlastning, exempelvis i form av en kompisfamilj. Detta bör erbjudas alla ensamstående föräldrar utan att man har några sociala eller psykiska problem.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet vill verka för att kommunerna bidrar till att frivilliga kan anmäla sig som kompisfamilj till ensamstående föräldrar.

Ensamstående föräldrar kan också få god hjälp från öppna förskolan, familjecentraler och kommunala stödgrupper när det gäller relationen till barnet och de svåra situationer som ibland uppstår. Det är därför viktigt att detta stöd utvecklas och förbättras.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår att det ska finnas minst en familjecentral i varje kommun där både föräldrar och barn är välkomna.

Att vara ensamstående förälder är ofta en ekonomiskt pressande situation. Istället för att, som så många andra föräldrar, dela på två inkomster får den ensamstående föräldern många gånger försörja barnet med hjälp av bara en inkomst. Den ekonomiska utsattheten innebär många gånger psykiska påfrestningar, ängslan och oro.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att underhållsstödet till ensamstående föräldrar höjs med 200 kronor. Detta innebär en höjning från nuvarande 1273 kronor per månad till 1473 kronor per månad.

Särskilt utsatt är den ensamstående förälder som inte har något arbete eller som studerar. Månadsinkomsten för dessa föräldrar är knapp och för att kunna försörja barnet är denna grupp i ett särskilt stort behov av ekonomisk hjälp.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att ensamstående som är heltidsstuderande på högskolenivå ges ett månatligt barntillägg på 600 kronor per barn.

Föräldrar till barn med särskilda behov

Föräldrar som har barn som löper stor risk att drabbas av sjukdom och infektioner är särskilt utsatta när det gäller att pussla ihop föräldraskapet med yrkeslivet. Det är svårt att inte bli impopulär på arbetsplatsen om man måste vara hemma alltför ofta för vård av sjukt barn. Föräldrar som har barn med särskilda behov kan därför ha behov av särskild hjälp för vård av barn i hemmet. I dag kan man ta ut tillfällig föräldrapenning för vård av sjukt barn som är under 12 år, så kallade vab-dagar. Normalt kan man få ersättning för 60 dagar per barn och år.

Av det totala antalet dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av sjukt barn som ersattes under år 2007 använde kvinnor 64 procent och männen 36 procent. Detta visar att kvinnor i mycket större utsträckning än män väljer att stanna hemma för vård av sjukt barn.

Innan möjligheten att vara ledig för att vårda barn infördes fanns det så kallade barnsamariter som kom hem till familjer och tog hand om de sjuka barnen när föräldrarna själva var sjuka eller tvungna att arbeta. Idag är det möjligt att överlåta sina vab dagar åt andra i vissa situationer och detta skulle kunna göras i större utsträckning. Exempelvis skulle personer som har erfarenhet av arbete inom barnomsorg eller Röda korset och som vill extraarbeta eller starta eget företag ska kunna erbjuda sig att ta emot vab-ersättning istället för de föräldrar som på grund av sitt arbete har svårt att ta ledigt så många dagar om året. Olika former för assistans och vård i hemmet bör ses över för att behovsspecifika lösningar ska kunna nås. Föräldrar som har barn med stor risk för infektioner erbjuds särskild hjälp med vård av barn i hemmet.

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet föreslår därför att föräldrar som har barn med stor infektionsrisk ges möjlighet att överlåta ersättning från vab dagar till en annan person eller till ett godkänt företag.

De föräldrar som har barn med funktionshinder som kräver mycket tillsyn och vård kan ansöka om vårdbidrag. Vårdbidrag kan beviljas för barn upp till 19 år. Pappors uttag av detta bidrag är mycket litet men har stigit från 6 procent till nästan 13 procent.⁵⁴ Att kvinnor står för 87 procent av detta uttag är anmärkningsvärt. Män bör naturligtvis dela föräldraansvaret och ta ut vårdbidraget i lika stor utsträckning som kvinnor.

8. Europas demografiska utmaning

Jobb skapar tillväxt och välfärd. Idag står Europa inför en demografisk kris som påverkar tillväxten, pensionssystemen och arbetslivet. Det föds allt färre barn och vi lever allt längre, vilket innebär att den europeiska befolkningen sakta men säkert blir äldre. Genomsnittsåldern i Europa idag är 39 år. Denna siffra beräknas stiga ytterligare under kommande år och i kombination med att färre barn föds diskuteras demografifrågan numera allt oftare inom europapolitiken. Den yrkesaktiva andelen av befolkningen minskar och en ökad sysselsättningsgrad för europeiska kvinnor är nödvändig för den ekonomiska tillväxten och välfärden. I juni 2007 antog Europaparlamentet ett initiativbetänkande om en rättslig ram för åtgärder för att göra det möjligt att förena familjeliv och studier för unga kvinnor i EU.⁵⁵

⁵⁴ Försäkringskassan, *Socialförsäkringen i siffror*, 2008.

⁵⁵ Europaparlamentets resolution från den 19 juni 2007 om en rättslig ram för åtgärder för att göra det möjligt att förena familjeliv och studier för unga kvinnor i EU, 2006/2276 (INI).

Karriär eller familj

Kvinnor i Europa vill i allt högre grad arbeta och göra karriär och föder därför färre barn. I Sverige föder en kvinna i genomsnitt 1,88 barn under sitt liv.⁵⁶ För att nå en situation där en befolkning kan ersätta sig själv, dvs. full reproduktionsnivå krävs det att varje kvinna i genomsnitt föder 2.1 barn. Studier visar att de länder som har mest konservativa värderingar när det gäller kvinnors och mäns föräldraroll är de länder som det idag föds minst barn i.⁵⁷ Barnafödandet minskar trots att många kvinnor säger att de skulle vilja ha barn om det vore praktiskt möjligt att förena föräldraskapet med yrkesarbete. Enligt en studie har inte europeiska kvinnor så många barn som de egentligen skulle vilja ha.⁵⁸ Europakommissionens Grönbok⁵⁹ om den demografiska utvecklingen refererar också till olika undersökningar som visar en klyfta mellan hur många barn européer skulle vilja ha (2,3) och hur många de faktiskt har (1,5).⁶⁰

Att många kvinnor väljer bort barn på grund av att det är omöjligt att förena med arbete är olyckligt. För att lösa problematiken krävs politiska förändringar i Europa. Det är glädjande att trenden inom EU är att ställa allt högre krav på pappors delaktighet i föräldraskapet.

Andelen kvinnor på arbetsmarknaden

Svårigheten att få ihop livspusslet ger inte bara låga födelsetal utan också låga förvärvstal för kvinnor i Europa. I Lissabonstrategin, som antogs år 2000, har Europeiska Unionen satt upp målet att kvinnors sysselsättningsgrad i Europa ska uppgå till minst 60 % år 2010. Detta är ett mål som kräver förändringar både vad gäller attityder och lagstiftning. Gapet mellan kvinnors och mäns sysselsättningsgrad har visserligen minskat från år 2000 till år 2007 men fortfarande är det långt kvar innan kvinnor yrkesarbetar lika mycket som män i Europa.⁶¹

När Eurostat undersökte anledningar till varför man inte deltar i arbetskraften visade det sig att andelen som uppgav att det beror på ”familjeansvar” utgjorde 11 % av alla som inte ingick i arbetskraften i Sverige. Motsvarande andel för EU i genomsnitt var 16-17 %.⁶² En viktig grund för jämställdhet är kvinnors och mäns lika möjligheter att delta i arbetslivet.

⁵⁶ SCB, Demografiska rapporter: Barnafödande bland inrikes och utrikes födda, 2008:2, s.20.

⁵⁷ TCO, *Utan Jämställdhet stannar tillväxten, Värdeskapande tillväxt nr 1*, 2004.

⁵⁸ Hamm, Dr. Ingrid, *The demographic future of Europe – Facts, figures, policies – Results of the population policy acceptance study (PPAS)*, 2004.

⁵⁹ En Grönbok är ett meddelande från kommissionen inom ett visst ämnesområde och syftet med en Grönbok är att stimulera till debatt och samrådsförfarande.

⁶⁰ Communication from the Commission, Green Paper; *Confronting demographic change: A new solidarity between the generations*, Brussels, s.5, 16 mars 2005.

⁶¹ Ramb, Fred, Eurostat, *Populations and social conditions, Employment gender gap in the EU is narrowing; Labour market trends 2000-2007*. Statistics in focus, 99/2008.

Även om kvinnors andel på arbetsmarknaden ökar i många europeiska länder så är sysselsättningsgraden för kvinnor fortfarande mycket lägre än för männen. Det är också ännu oklart hur kvinnors sysselsättningsgrad i Sverige och Europa kommer att påverkas av den finanskris som under 2008 har påverkat den europeiska arbetsmarknaden kraftigt.

Verka för sysselsättning och nativitet

Skillnader i sysselsättning mellan kvinnor och män beror i många länder på bristen på subventionerad och trygg barnomsorg och strukturella skillnader och attityder till könsroller och jämställdhet. I många av EU:s medlemsstater handlar det om att behöva betala motsvarande 4000 till 6000 kronor per barn i månaden i förskoleavgifter. De flesta inser att marginaleffekterna medför att det inte lönar sig att arbeta om man får barn. Ca 30 % av tyska kvinnor mellan 34 och 40 år är barnlösa. Bland akademiker och chefer är andelen ännu högre.⁶³ Det är uppenbart att en utvecklad barnomsorg är nödvändig för att öka nativiteten.

Om födelsetalen ska kunna höjas med bibehållen sysselsättning krävs radikala förändringar. Det måste bli möjligt att få ihop ett livspussel där kvinnor kan få barn och samtidigt förbli ekonomiskt oberoende. Kvinnor måste kunna utvecklas i sin yrkesroll och dela hushållsarbete och familjeansvar lika med männen. Männen måste också kunna ta detta ansvar utan att diskrimineras på sin arbetsplats. Utifrån den europeiska kontexten har Sverige en viktig roll att spela när det handlar om att utveckla lagstiftning och attitydarbete kopplat till arbetsmarknad och föräldraskap.

Jämställdhet skapar lönsamhet och tillväxt

Europas demografiska kris innebär att den åldrande befolkningen och de minskande födelsetalen ger en allt mindre yrkesarbetande andel av befolkningen, vilket påverkar tillväxten, pensionssystemen och arbetslivet. I detta sammanhang är det nödvändigt att kvinnors sysselsättningsgrad i Europa ökar. Attityder till jämställdhet och kvinnors deltagande i arbetslivet är på så vis inte bara en demokrati- och rättvisefråga, utan också viktigt för en framtida ekonomisk tillväxt.

Jämställdhet skapar alltså inte bara förutsättningar för ett fungerande livspussel utan också en högre ekonomisk tillväxt. Utifrån en europeisk jämförelse har Sverige höga födelsetal och förvärvsfrekvens för både mammor och pappor. Sverige är ett föregångsland när det gäller jämställd familjepolitik med en väl utbyggd föräldraförsäkring, särbeskattning, allmän förskola och skola av hög kvalitet. Sverige bör därför dela med sig av erfarenheter kring svensk barnomsorg och arbetsmarknadslagstiftning i Europa. Andra europeiska länder, som domineras av traditionella uppfattningar om att männen ska försörja familjen och att kvinnorna ska ta hand om barn och familj, löper stor risk att fastna i låg barnafödelse och låg tillväxt.⁶⁴ Sveriges förutsättningar för långsiktig ekonomisk tillväxt är således bättre än de flesta andra europeiska länders.

⁶³ TCO rapport, *Europas kvinnor tvingas välja bort barn*, nr 4 2006.

⁶⁴ Det visar TCO-studien *Utan jämställdhet stannar tillväxten*, 2004.

Initiativ för Europa

Det är hoppfullt att EU genom arbetet med två olika direktiv, arbetstidsdirektivet och föräldraledighetsdirektivet, har lagt grunden för en politik som ska möta den demografiska krisen. Dessutom har sex olika regeringschefer, inklusive Sveriges, initierat och lagt fram en jämställdhetspakt. Syftet med jämställdhetspakten är att stärka och påskynda jämställdhetsarbetet inom ramen för Lissabonstrategin. Mål för barnomsorg och livspusselåtgärderna är centrala i Lissabonstrategin och jämställdhetspakten är ett viktigt instrument för att nå de uppsatta målen om hållbar tillväxt och full sysselsättning. Tre viktiga åtgärder som har föreslagits är:

- Att undanröja könsskillnaderna och motverka könsuppdelningen på arbetsmarknaden.
- Att främja möjligheterna för förvärvsarbete och föräldraskap.
- Att integrera ett jämställdhetsperspektiv i alla politikområden och förbättra uppföljningen.

Jämställdhetspakten är en viktig start för ett arbete mot livspusselsproblematiken. Det behövs dock fler praktiska politiska lösningar för att förändra attityder och arbetsliv i Europa. Fortfarande finns det få kvinnliga ledare på topp- och mellannivå på den europeiska arbetsmarknaden. Kvinnor har lägre lön än män för likvärdigt arbete och kvinnor är kraftigt överrepresenterade vad gäller deltidsarbete. Osäkra anställningar och en ökad arbetstid har också bidragit till att barnafödandet minskat ytterligare och här kan arbetsmarknadslagstiftning och nya regleringar skapa den trygghet som behövs för att öka födelsetalen.

EU skulle kunna skärpa föräldraledighetsdirektivet för en längre och betald ledighet, som uppmuntrar föräldrarna att dela ledigheten lika. Idag ger direktivet bägge föräldrar rätten att ta ut tre månaders föräldraledighet för att vårda sitt barn till dess att barnet är åtta år.

Under hösten 2008 föreslog Kommissionen att EU:s föräldraledighetsdirektiv ska ändras så att kvinnor ska ha rätt att vara lediga från arbetet i minst 18 veckor och att sex veckor ska vara obligatoriska efter förlossningen.⁶⁵ Kristdemokratiska Kvinnoförbundet anser att det måste finnas en rättighet till ledighet för bägge föräldrarna men ingen *skyldighet* att styra över just mammans uttag av ledighet.

⁶⁵ För detaljer kring detta hänvisas till EU-upplysningens hemsida; <http://www.eu-upplysningen.se/Amnesomraden/Sysselsattning-och-socialpolitik/Foraldraledighet/>

9. Sammanställning av åtgärdsförslag

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet arbetar för:

1. Att barndagar införs (och ersätter de 90 garantidagarna i föräldraförsäkringen). Föräldrar till barn i åldern 1-3 år får 100 barndagar att ta ut som hel, tre fjärdedels, halv, en fjärdedels eller en åttondels dag. Ersättningen motsvarar föräldrapenningen. Man får endast ta ut sammanlagt en dag per vecka (ca 50 dagar per år). Dessa dagar kan inte överlåtas till den andre föräldern. Den som är ensam som vårdnadshavare får själv använda alla de 200 barndagarna. På detta sätt minskar tidspressen hos föräldrar och barnets tid i barnomsorg samtidigt som tiden för anknytning till båda föräldrarna ökar.
2. Att det tydliggörs i skollagen att kommunerna åläggs att erbjuda barnomsorg på obekvämlig arbetstid antingen i hemmet eller genom nattöppna förskolor för att föräldrar som har yrken som kräver denna omsorgsform ska kunna förvärvsarbeta.
3. Att barnomsorgsgarantin, som innebär att barnet ska få omsorg inom fyra månader, skärps genom att kommuner som inte kan uppfylla detta blir skyldiga att ge föräldrarna ekonomisk kompensation.
4. Att barn ska kunna ställas i kö till barnomsorgen när barnet är 8 månader för att ha möjlighet att få en plats när barnet är 12 månader, om föräldrarna önskar detta.
5. Att flexibiliteten inom barnomsorgen ökar så att arbetsliv och egenföretagande enklare går att förena med föräldraskap.
6. Att tillgång till genuspedagoger ska finnas i varje kommun och att dessa ska vara tillgängliga för all barnomsorg. Dessa jämställdhetspedagoger ska kontinuerligt utbildas och hålla kontakt med barnomsorgspersonalen.
7. Att försäkringskassan uppmärksammas på att kvinnor och män ska behandlas lika vid ansökan om föräldraledighet.
8. Att den tillfälliga föräldrapenningen, dvs. de så kallade ”pappdagarna”, vid barnets födsel förlängs från 10 till 30 dagar.
9. Att taket inom föräldrapenningen höjs från nuvarande 10 till 11 prisbasbelopp för att minska ekonomiska hinder mot ett lika uttag av föräldrapenningen.
10. Att regeringen via socialstyrelsen eller annan instans ansvarar för att utvärdering av alla familjerelaterade ekonomiska ersättningar genomförs årligen utifrån ett jämställdhetsperspektiv.
11. Att försäkringskassan tilldelas 10 miljoner kronor för informationsspridning och utbildning kring vikten av ett jämställt ansvar för hem och barn.

12. Att försäkringskassan får i uppdrag att genomföra informationssatsningar kring föräldraledighet och föräldraskap med särskild hänsyn till nya svenskars språkkunskaper.
13. Att kommuner tillhandahåller service med så kallade frivilliga ”kompisfamiljer”. Frivilliga föräldrar i olika åldrar uppmuntras erbjuda stöd till andra föräldrar som vill samtala om barnuppfostran och relationen till barnen.
14. Att familjelotsar införs och blir tillgängliga i varje kommun. Familjelotsarna ska organisera och samordna kommunens olika typer av stöd och grupper, samt förebygga problem för familjer i olika livssituationer.
15. Att det ska finnas minst en familjecentral i varje kommun där både föräldrar och barn är välkomna.
16. Att Sveriges kommuner och landsting (SKL) genomför en översyn av föräldrautbildningsverksamhet och föräldrastöd i landets alla kommuner. De kommuner som har bristande stöd till föräldrar bör sedan uppmuntras att utveckla detta.
17. Att alla kommuner ska se över möjligheterna att erbjuda flerfamiljssystem och familjedaghem för de familjer som önskar detta.
18. Att föräldrar som har barn med stor risk för infektioner får särskild hjälp med vård av barn i hemmet. Möjlighet att i särskilda fall överlåta ersättning från vabdagars även till en annan person eller till ett godkänt företag som tillhandahåller hushållsnära tjänster bör övervägas.
19. Att öka resurser och forskning kring flextidens positiva respektive negativa inverkan på kvinnors hälsa.
20. Att regeringen tillsätter en utredning som utreder vilka ytterligare tjänster som kan underlätta livspusslet för småbarnsföräldrar. Dessa bör sedan kunna omfattas av avdraget för hushållsnära tjänster.
21. Att regeringen tillsätter en utredning som utreder möjligheten att införa 10 vaf-dagar (vård av förälder) per år och person.
22. Att underhållsstödet till ensamstående föräldrar höjs med 200 kronor per barn.
23. Att ensamstående som är heltidsstuderande på högskolenivå ges ett månatligt barn tillägg på 600 kronor per barn.
24. Att makar automatiskt får delad premiepension om de inte genom aktiv begäran önskar frångå denna regel.